

Милош Ивановић

Истраживач-сарадник, Одељење за историју
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
misaveritatem@gmail.com

СТРУКТУРА ВЛАСТЕОСКОГ СЛОЈА У ДРЖАВИ КНЕЗА ЛАЗАРА *

Апстракт: У раду се анализира порекло, богатство, моћ и утицај властеле у држави кнеза Лазара. Изворни материјал о томе пружа углавном фрагментарне податке. Најмоћнију властелу у кнежевој области представљали су његови блиски рођаци и потомци старих угледних породица. На високо порекло властелина, када по имену нису познати њихови преци, указују њихова презимена, баштине, титуле и задужбине. Поједини међу њима су се како изгледа потчинили кнезу Лазару тако што су са њим сачинили посебне уговоре, што јасно сведочи о њиховој снази. Приметно је да су највећи утицај имали властелини који су се првенствено истицали на војном пољу. Од нама познатих властелина на првом месту треба издвојити челника Мусу и његове синове Лазара и Стефана, те војводе Николу Зојића, Новака Белоцкрвића и Обрада Драгославића. Услед све веће турске опасности на значају добијају и крајишници, од којих су нам познати Цреп Вукославић и Угљеша Десиславић. Истакнуте личности какве су свакако биле монах Доротеј, Детош и Иваниш Алтомановић, кнежев рођак, остају нам у извесном смислу загонетне. Дворски службеници Лазара Хребељановића су, чини се, били скромнијег порекла. Остаје нам непознато да ли се због војних потреба институција проније раширила на територији под влашћу кнеза Лазара.

Кључне речи: властела, кнез Лазар, баштина, ктитор, порекло, рођак, двор

Моћ средњовековних владара умногоме је зависила од бројности и снаге властеоског слоја, који му је био потчињен. Због тога је проучавање

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

њиховог међусобног односа од великог значаја. Наш циљ је да у овом раду покушамо да одредимо структуру властеоског слоја у држави кнеза Лазара. Под тим подразумевамо проучавање његовог порекла, порекла, имовине, моћи и утицаја. Такође, размотрићемо његове родбинске и друге везе са кнезом Лазаром као врховним владарем.

Слабљење српске државе након смрти цара Стефана Душана 1355. довело је до постепеног формирања заокружених територија обласних господара, још за владавине његовог сина цара Уроша (1355–1371). У науци је зато већ истакнуто да је све то довело до темељног протресања постојеће друштвене хијерархије.¹ Управо у светлу тога, за поједину властелу која је стекла велику моћ, попут Балшића и Мрњавчевића, истицало се да припада кругу скоројевића.² Хаотичне прилике које су владале, нарочито у седмој деценији XIV века, заиста су могле пружити прилику за успињање на друштвеној лествици. Међутим, чини се да оцене о уздицању незнатне властеле у времену после 1355. треба поново размотрити. Имајући у виду само родбинске везе краља Вукашина и деспота Угљеше,³ рекло би се да њих не можемо олако сврстати међу скоројевиће. Тешко да је већина њихових политичких бракова настала искључиво током 60-их година XIV века. Са друге стране неоспорно је да су они на свом путу потиснули чланове истакнутијих породица. Познато је да су синови деспота Јована Оливера, вероватно најистакнутијег великаша цара Стефан Душана, након очеве смрти били у незавидној позицији, таквој да су морали да поврате његову задужбину манастир Лесново, који је био поклоњен Хиландару.⁴ Навели смо само ове примере како би показали сложеност обликовања новог великашког слоја.

Чини се да то све можемо увидети и када је реч о држави кнеза Лазара. Одмах треба рећи да не располажемо бројним подацима о пореклу и породицама властеле поменутог господара. Вероватно најзначајније место међу кнежевом властелом припадало је челнику Муси и његовим синовима Стефану и Лазару. Огледа се то најбоље у чињеници да је Муса био ожењен Лазаревом сестром Драганом.⁵ Међутим немамо никаквих индиција о томе ко је био његов отац и из какве породице је потицао. Сасвим је необично и његово име, које по свој прилици није било оно које је добио на крштењу.⁶

¹ Ђирковић 1994а, 235.

² Михаљчић 1975, 41–43, 80, 96; *ИСН I*, 601. (Р. Михаљчић)

³ Суботић – Кисас, 1975, 164, 174–175, 178; Стојановић 1902, 59, бр. 189; Орбин 2006², 51, 64; Ђирковић 2006², 331, 338–339.

⁴ Новаковић 1912, 454; Михаљчић 1975, 75–76; *СБР 4* 2009, 438. (Ђ. Бубало)

⁵ Младеновић 2003, 165; Ђоровић 1929, 96; Милојевић 1987, 24.

⁶ Милојевић 1987, 25.

Први пут га срећемо у изворима 1363. када је предао град и жупу Звечан кнезу Војиславу Војиновићу, добивши у замену град и жупу Брвеник.⁷ Дакле, стратешки важан град Звечан и титулу челника добио је на управу пре 1363. свакако од цара Уроша. Припадао је челницима који су у унутрашњости државе вршили војну дужност.⁸ Такође, пре поменуте године свакако је већ био ожењен са сестром ставиоца Лазара Хребелановића, који је био милосник приликом његове размене поседа са кнезом Војиславом.⁹ Како је дошло до родбинског повезивања двоје властелина није познато. Могло би то указивати да ни Муса није био незантног порекла с обзиром да је познато да је Лазарев отац био логотет на двору цара Душана.¹⁰ Њихову блискост након орођавања добро илуструје чињеница да је кнез Лазар доделио Муси у државу одређене поседе у које је спадао и крај око Горњег Лаба.¹¹ Уколико је једна врста новца са натписом „ СТЕФАН“ заиста припадала Мусином најстаријем сину,¹² то би говорило о његовом посебном положају у држави кнеза Лазара.¹³ Оправдано би се онда могло мислити да су Мусићи први у хијерархији кнежеве властеле.

На основу догађаја који су се одиграли након смрти кнеза Лазара 1389. може се закључити да су важну улогу у његовој области играли Никола Зојић и Новак Белоцрквић. Биограф деспота Стефана Лазаревића, Константин Филозоф, забележио је да је њих још кнез Лазар покорио.¹⁴ Можда је управо на њих мислио Мавро Орбин истакавши да је Лазар своју област образовао, тако што је део властеле покорио, друге протерао, док је неке „ *путем разних уговора потчинио својој власти*“.¹⁵ Поседи Николе Зојића налазили су се у стратешки важном рудничком крају и вероватно је он раније био човек Николе Алтомановића. Изгледа да је у једном тренутку већ покушао самостално да делује, те га је кнез морао потчињавати.¹⁶ Тешко је одредити колико је Никола Зојић био стар 1373. када је дошло до политичког слома великог жупана, након чега је вероватно убрзо признао сизеренство кнеза Лазара. Уколико узмемо у обзир да је био веома активан крајем последње деценије XIV века, рекло би се да је у поменуто време био релативно млад.

⁷ Шуица 2003, 144–145.

⁸ Челник, ЛССВ, 812. (М. Благојевић)

⁹ Исто, 145, 148; Милојевић 1987, 24.

¹⁰ Руварац 1875, 110; Михаљчић 1989², 17–21.

¹¹ Младеновић 2003, 165; Благојевић 1991, 152. нап. 100; Михаљчић 1975, 216.

¹² Иванишевић 2001, 171.

¹³ Шуица 2000, 135.

¹⁴ Константин Филозоф 1875, 266; Шуица 1997, 9; Шуица 2000, 103, 108.

¹⁵ Орбин 2006², 93; Први је на овако тумачње Орбиновог текста упозорио: Шуица 1997, 10.

¹⁶ Младеновић 2007, 295; Шуица 1997, 13–14.

Велики утицај је вероватно наследио од свог оца. На то чини се указује и чињеница да је забележен са презименом, како у делу Константина Филозофа, тако и у писму које су му 1397. Дубровчани упутили.¹⁷ Презимена се, иначе, сразмерно ретко срећу у изворима. У делу деспотовог биографа управо се само завереници из 1398. срећу са презименима, што тешко може предствљати пуку случајност. Чини се да то указује на угледно порекло Николе Зојића и Новака Белоцрквића. Остаје међутим питање како је настало поменуто презиме. На племенито порекло Николе Зојића могла би указати и чињеница да је носио звање војводе. Доиста треба нагласити да је са њим само забележен у повељи Лазаревића манастиру Св. Пантелејмону из 1395. или 1400. године.¹⁸ Мора се пак приметити да га Дубровчани нису тако ословили у писму из октобра 1397. када је може се рећи био на врхунцу своје моћи.¹⁹ Није нам међутим познато којим путем је стекао ову титулу и да ли је то било можда у вези са угледом његове породице. Значај овог властелина огледа се и у чињеници да је био у рођачким односима са Лазаревићима. Наиме у поменутој повељи за манастир св. Пантелејмона његова супруга Видослава је означена као њихова сродница.²⁰ Ближи степен овог сродства се нажалост не може утврдити. Сасвим је сигурно пак да је кнез Лазар путем тог брака настаојао да Николу Зојића још чвршће веже за себе.²¹ Гледано и по том основу Зојић је припадао кругу најзначајнијих кнежевих властелина. Заједно са супругом он је своју задужбину у Сребрници код Рудника приложио манастиру св. Пантелејмона.²² До сада се у науци претпостављало да је реч о цркви Св. Николе у селу Рамаћи у подножију планине Рудник.²³ Сходно томе прављени су и закључци о томе које су личности осликане на западном зиду овог храма. Према једном мишљењу тамо су представљени Никола Зојић и

¹⁷ Константин Филозоф 1875, 266; Шуица 2011, 124.

¹⁸ Несагласност око датовања ове повеље проистиче из чињенице да су сачувана два њена примерка, од којих је на првом (можда оригиналу) забележен као датум издавања 8. јун, док је година нечитљива, али се претпоставља да је реч о 6903 тј. 1395. години. На другом је пак као време издавања означена 6908 (1399/1400). што је податак који се по Сими Ђирковићу не може одбацити. Више о томе код: Lemerle-Dargon-Ćirković, 1982, 186–187; Младеновић 2007, 293, 296. За наше излагање то питање није од великог значаја.

¹⁹ Шуица 2011, 36–39, 41–43; Шуица 2000, 106–107.

²⁰ Младеновић, 295; Шуица 1997, 14.

²¹ Шуица 1997, 14; Шуица 2000, 15.

²² Младеновић 2007, 295.

²³ Михаиловић 1956, 153–154; Кнежевић 1968, 156; Кнежевић 2001, 27, 32–33; Бабић-Ђорђевић 1979, 168–176, се не изјашњава чија је задужбина била црква Св. Николе у Рамаћи.

његова супруга Видослава, наспрам кнеза Стефана на другој страни.²⁴ Био би то још један показатељ изузетног угледа Николе Зојића, мада доиста у времену након 1389. године. Коначно ваља имати у виду да је недавно оспорено да је поменута црква у Рамаћи идентична са оном која се помиње у повељи Св. Пантелејмону. Истом приликом негирано је поистовећивање војводе Николе са Николом Зојићем.²⁵

Личност Новака Белоцрквића мање нам је позната. Зна се да су му имања лежала у топличком крају и у Хвосну. Припадао је очито старој властелинској породици, пошто се каже да је црква Св. Јована Претече у Црколезу коју је поклонио светогорском манастиру Св. Пантелејмона дарована са поседима које је имала у време цара Стефана Душана.²⁶ Захављујући сачуваној мраморној плочи у храму могло би се претпоставити да је ктитор цркве био извесни челник Радослав, чије је монашко име било Јован.²⁷ Следећи податак из повеље Св. Пантелејмону опрезно се сме претпоставити да је он живео у време владавине цара Стефана Душана.²⁸ Повезаност Новака са челником Радославом, чини се извесном ако се узме у обзир да је у једном од гробова у цркви сахрањена Видослава, која је свакако идентична особа са његовом женом управо тог имена.²⁹ Извесно је дакле сродство војводе Новака са ктитором цркве у Црколезу, само није сигурно да ли је он било директно или преко супруге Видославе. Попут Зојића и он је властелин уз кога је забележено презиме. Обично се сматра да је оно настало по називу његовог баштинског поседа у Топлици.³⁰ Све набројане чињенице упућују нас на закључак да је војвода Новак био потомак властелинске породице, чији су корени сезали сасвим сигурно до времена цара Душана. Могуће је да је и он, попут Николе Зојића, био раније зависан од великог жупана Николе Алтомановића. Наиме синовац Војислава Војиновића је највероватније 1372. запосео Звечан, утврђени град који је био најближи Белоцрквићевом поседу у Црколези.³¹

Уз већ поменуте, извори нас обавештавају о још једном броју значајних властелина потчињених кнезу Лазару. На првом месту бисмо истакли монаха Доротеја, чије световно име нам остаје непознато. Судаћи

²⁴ Михаловић, 155; Кнежевић 1968, 156; Кнежевић 2001, 41.

²⁵ Стародубцев 2011, 154–155.

²⁶ Младеновић, 296; Шуица 1997, 11–12.

²⁷ Петковић 1927, 224; Смирнов–Бошковић 1933, 259–260.

²⁸ Ракић 2007, 6; Ђорђевић 1994, 23, 44, 187.

²⁹ Смирнов–Бошковић 1933, 260; Ракић 2007, 6.

³⁰ То је био некадашњи назив за Куршумлију: Јиречек 1952а, 149, нап. 12; Види још: Јиречек, Београд 1952б, 383; Пурковић 1978, 50, нап. 188.

³¹ Шуица 1997, 12.

према великим поседима које је, заједно са сином јеромонахом Данилом, приложио својој задужбини Дренчи, реч је о особи великог угледа.³² Центар баштинских поседа ове породице налазио се у области реке Расине. У Наупару су имали двор са придворном црквом.³³ Посебан значај Доротејевог дара огледа се и у чињеници да је повеља састављена у Жичи пред патријархом Спиридоном и *Сабором Велике цркве*.³⁴ Текст једног записа сведочи о смрти извесног деспота, чије је монашко име било Доротеј. Доцније је примивши велику схимну узео име Јован Каливит.³⁵ Био би то необичан случај да је један властелин настањен у старим српским земљама носио ово високо царско достојанство. Владимир Петковић је пак претпостављао да је Доротеј у ствари деспот Иваниш, а да је његов син Данило у световно животу носио име Душман.³⁶ То је искључено, ако знамо да је Иваниш имао сина Алтомана, о чему ће ниже бити речи. Са наше стране напомињемо да је, у делу повеље који је посвећен уређењу манастира, наглашено да се у њему не сме сахранити ниједна жена осим „*царице или ктиторице*“.³⁷ Такав исказ може указати да је један од ктитора заиста као световњак носи деспотску титулу. Добро је познато да у ово време није било особе са титулом цара, а самим тим ни царице. Како знамо да су овај епитет могле носити и супруге деспота, отварало би то могућност да се мисли на супругу ктитора. Међутим, онда је нејасно зашто се посебно наводи ктиторица. Важно је истаћи да је Доротеј имао поседе и у Браничеву, које је могао добити након 1379. када је кнез Лазар заузео област Радича Бранковића. Тек након тога се и могао замонашити.³⁸ Ова повеља наговештава да је можда ктитор Дренче имао и војничких заслуга за овај кнежев успех. Одређено је да се манастиру даје сваке године и 50 литара сребра из Новог Брда,³⁹ што може указати да је Доротеј био укључен и у уносне послове са рударством. Занимљиво је и да се оснивачка повеља данас чува у светогорском манастиру Св. Пантелејмона. То указује да је неко од ктитора тамо завршио свој живот, мада је повељом изричито било забрањено да Дренча буде потчињена неком другом манастиру.⁴⁰ Изгледа да се са Данилом и угасила једна утицајна великашка породица. Изнета је и

³² Младеновић 2003, 180–181; Шуица 2000, 93–94.

³³ Младеновић 2003, 181; Благојевић 1972, 37–39; Шуица 2000, 93.

³⁴ Младеновић 2003, 181; Благојевић 1972, 37.

³⁵ Стојановић 1903, 466, бр. 4602.

³⁶ Петковић 1951, 57–58.

³⁷ Младеновић 2003, 181, ред 40.

³⁸ Пурковић 1976, 127.

³⁹ Исто, 181.

⁴⁰ Младеновић 2003, 181; Lemerle–Dargon–Ćirković 1982, 179.

претпоставка да је управо Доротејев син био каснији патријарх Данило.⁴¹ Поново можемо рећи да је реч о старој властеоској породици, чији су се представници истицали већ под влашћу Немањића.

Захваљујући једном натпису познат нам је још један властелин који је био рођак кнеза Лазара. Реч је о Иванишу, сину Алтомана, а унуку деспота Иваниша, који је сахрањен у манастиру Дечани. Натпис на његовом гробу казује и да је био кнежев анепсеј.⁴² Према Ђури Даничићу тај израз је означавао синовца.⁴³ Милош Благојевић је пак сматрао да у поменутом случају употребљен да значи сестрића кнеза Лазара.⁴⁴ Логична би била само друга варијанта у случају Иваниша, те би то значило да је његов отац Алтоман био ожењен сестром кнеза Лазара, која нам није позната из извора. Тако би по степену сродства са кнезом, Алтоман био у истој равни као и челник Муса. Зна се опет да је деспот Иваниш био у родбинским односима са царем Стефаном Душаном, који га је називао својим родитељем.⁴⁵ Врста родбинских односа између Иванишеве породице и Немањића није утврђена.⁴⁶ Део Иванишеве баштине се свакако налазио у Топлици, што се закључује на основу чињенице да је тамошње село Тудорче поклонио манастиру св. Арханђела код Призрена.⁴⁷ Сем поменутог натписа нема других података о његовим потомцима. Извесним се чини да је Алтоман задржао део очевог угледа, услед чега је кнезу Лазару било од користи да се родбински повеже са њим.⁴⁸ Међутим, као да се опажа постепено опадање моћи ове породице, с обзиром да Алтоман и његов син изгледа нису носили никакву титулу. Треба и ту ипак бити опрезан, имајући у виду да ни Мусини синови нису забележени са неким одређеним звањем. Када је реч о млађем Иванишу, може се претпоставити да је умро релативно млад. Чињеница да је сахрањен у Дечанима сведочила би да је уживао ктиторска права у знаменитом храму. Исто тако не би се смела искључити могућност да је у његовој близини имао одређене поседе. То би додатно увећавало његов значај, јер је на том подручју власт имао Вук Бранковић.⁴⁹

⁴¹ Пурковић 1976, 127–128, 132–133.

⁴² Стојановић 1902, I, 55, бр. 174.

⁴³ Даничић 1863, 10.

⁴⁴ Благојевић 2004, 287, нап. 36.

⁴⁵ Мишић–Суботин–Голубовић 2003, 108.

⁴⁶ Ферјачнић 1960, 158–159; Благојевић 2004, 288, нап. 37; *СБР* 4 2009, 40. (С. Ђирковић)

⁴⁷ Мишић–Суботин–Голубовић, 2003, 108; Благојевић 2004, 287–288.

⁴⁸ Шуица 2000, 96.

⁴⁹ Динић 1978, 149, 152.

Значајнији траг у изворима оставио је кнежев крајишки властелин Цреп. Тако знамо да је његов отац био Вукослав,⁵⁰ који је цара Душана добио у баштину Петруско властелинство.⁵¹ Управо на њему је заједно са својим синовима Црепом и Држманом подигао Богородичину цркву у селу Лештју, коју је 1360. подарио манастиру Хиландару.⁵² Сматрамо да на овом месту није потребно поново описивати поступак којим су браћа Цреп и Држман, који је као монах добио име Дионисије, успели да поврате власништво над својом задужбином.⁵³ За нашу тему значајнија је чињеница да кнез Лазар ослонљава Црепа са епитетом *брат* повељама лаври Св. Атанасија из 1375/1376. и акту поводом судског спора око цркве у Летшју из 1379/1380. године.⁵⁴ Овакав начин обраћања, како је већ примећено у науци, није нужно морао означавати родбинске односе две особе.⁵⁵ Тиме, међутим, није дат прецизнији одговора на питање зашто је кнез Лазар означио Црепа Вукославића као брата. На подручју Византијског царства тај израз је коришћен и да означи односе побратимства или кумства.⁵⁶ Могло би се, дакле, поћи у том смеру ради осветљавања односа поменутог господара и његовог властелина. Одмах се мора напоменути да не знамо пуно о кумству и побратимству на подручју српске средњовековне државе. Познати су конкретни примери за ову појаву, али они сведоче да се кумови нису међусобно ослонљали као браћа.⁵⁷ Потребно је нагласити да је оно такође било врста политичког средства, као и начин да се измире крвни непријатељи.⁵⁸ Стварање побратимстава у српској средини углавном је познато путем прописа канонског права које је забрањивало ову појаву.⁵⁹ Без обзира на то, побратимство се као и у Византији склапало црквеним обредом, чије две верзије налазимо описане у старим српским рукописима.⁶⁰ Примери из Ромејског царства јасно показују велику

⁵⁰ Младеновић 2003, 222–223; Шуица 2000, 117–118; Благојевић 1987, 34–37.

⁵¹ Михаљчић 2005, 152–153; Младеновић 2003, 223; Михаљчић 1976, 104; Михаљчић 2001, 215–218; Шуица 2000, 117, 159.

⁵² Михаљчић 2005, 152–153; Михаљчић 1976, 104.

⁵³ Више о томе: Соловјев 1929, 188–197; Михаљчић, 1976, 99–103.

⁵⁴ Младеновић 2003, 18–20; Михаљчић 1976, 102, 105; Lemerle–Guillou–Sovronos–Papchryssanthou–Ćirković 1982, 182.

⁵⁵ Шуица 2001, 118–119; Михаљчић 1989², само истиче да термин брат није морао означавати најближе сродство.

⁵⁶ Rapp 1997, 286.

⁵⁷ ЛССВ, 1999, 344 (Р. Михаљчић).

⁵⁸ Исто, 344; Путем давања кумстава дошло је 1440. до измирења међу Паштровићима: Божић 1979, 120.

⁵⁹ ЛССВ, 526 (М. Ф. Павковић); Срећковић, 1885, 284–289.

⁶⁰ Срећковић 1885, 276–284.

друштвену улогу побратимстава. Путем њих су стварана савезништва, превазилажена непријатељства, обезбеђивано напредовање на социјалној лествици. Формирање оваквих веза обавезивало је обе стране да једна другу помажу, што се понекада преносило и на њихове наследнике.⁶¹ Због тога сматрамо да се и кнез Лазар могао користити склапањем побратимства као политичким средством. Најчвршће су свакако биле брачне везе, али њихов број био је условљен породичним приликама сваког господара и властелина. Са порастом опасности од Турака, Цреп је као крајишник био од изузетног значаја за кнеза Лазара. То је и показао када је заједно са Витомиром 1380/1381. поразио Османлије на Дубравници код Параћина.⁶² Занимљиво је приметити да је Црепов наследник монах Венедикт био у одличним односима са Стефаном Лазаревићем. У повељи Хиландару из 1411. деспот Стефан је истакао да је вратио Лештије његовом ктитору Венедикту Цреповићу, пошто се саветовао са сабором.⁶³ Попут оца, и Венедикт је успео да поврати породичну задужбину. Несумњиво ова одлука се мора посматрати и из контекста ранијих веза кнеза Лазара и Црепа Вукославића.

Захваљујући повељама које се чувају у манастиру Хиландару, могуће је нешто више рећи и о пореклу кнежевог властелина Обрада Драгосаљића, Драгослалића или Декиндића. Није могуће разјаснити зашто је у актима забележен са чак три различита презимена. Потврђујући 1388. поседе које је Обрад дао својој задужбини цркви св. Ваведења у селу Кукањ, Лазар је истакао да је видео повеље *светих краљева*, којима су дарована места била записана као баштина оцу и деди његовог властелина.⁶⁴ Самим тим то значи да је његова породица већ у три генерације држала ту баштину. Како се помињу свети краљеви, свакако да је његов деда баштину уживао још за владавине Стефана Дечанског, а можда и у време краља Милутина. Ови поседи налазили су се у жупи Брвеник, која је од 1363. припадала челнику Муси. Зато постоји могућност да је Обрад преко Мусића био потчињен кнезу Лазару, мада то директно не налазимо у изворима. Познат је податак да је јануара 1388. у Дубровнику као посланик Стефана Мусића боравио извесни Обрад, који би могао бити идентичан са властелином истог имена о коме овде говоримо.⁶⁵ Таква индентификација би нас водила закључку да, иако је био угледног порекла, Обрад није спадао у ред најзначајнијих кнежевих властелина. Са друге стране у повељи патријарха Спиридона, који је такође потврдио његове

⁶¹ Rapp 1997, 302–319.

⁶² Стојановић 214, бр. 589; Михаљчић, 1989², 113.

⁶³ Младеновић 2007, 193.

⁶⁴ Младеновић 2003, 203, 210.

⁶⁵ Милојевић 1986, 14–15; Шуица 2000, 111–112.

дарове цркви у Кукњу наводи се са титулом војводе.⁶⁶ Нејасно је зашто се са њом не јавља и у другим повељама. Носиоци овог звања су како смо већ уочили представљали најмоћније великаше у држави кнеза Лазара, што би онда искључивало могућност да је био потчињен Мусићима. Након 1389. изневерио је Лазаревиће, те му је црква са читавим метохом била одузета и предата Хиландару, коме је и пре тога обећао даривање своје задужбине.⁶⁷ Сматра се да је можда у времену после Косовске битке ослонац нашао у Вуку Бранковићу чија му је област била у суседству.⁶⁸ У извесном смислу и то би говорило о његовом значају. Колико је заиста Обрад био моћан и утицајан није могуће разрешити услед чињенице да није познато да ли је имао још баштинских поседа, сем оних које је даровао цркви у Кукњу.

Поред Црепа Вукославића у области кнеза Лазара знамо за деловање још једног угледног крајишког властелина. Податаке о томе пружају надгробни натписи из цркве Богородице Пречисте у Ждрелу, који сведоче да су у њој сахрањени представници две властеоске породице, које су вероватно биле у родбинским односима. Кнежев човек је сасвим извесно био велики војвода Стефана и Вука Лазаревића, Угљеша Десислалић, за кога надгробни натпис бележи да је преминуо 20. октобра 1394. као монах Сава.⁶⁹ Његови потомци, син Вук и унук Стефан Угљеша сахрањени су у другој гробници заједно са Стефаном Куветом.⁷⁰ Угљеша Десислалић је можда био и у сродству са првим ктиторима цркве, супружницима Илијом и Теодором, за које се сматра да су преминули средином XIV века.⁷¹ Прихватимо ли ту хипотезу, опет имамо пример властелина чији су преци били значајни властелини и у доба Немањића. Сасвим је извесно да су све овде поменуте особе сахрањене у цркви на основу ктиторског права. Породица Десислалић је врло вероватно имала поседе на подручју Млаве и Хомоља.⁷² Теже је разјаснити по ком основу је у цркви сахрањен Стефан Кувет, мада није искључено да је по женској линији био повезан са Десислалићима.⁷³ Не сме се искључити могућност да су и Кувети на територији Хомоља имали поседе. Наследници крајишког властелина Угљеше, Стефан и Вук су у првој половини XV века очито наставили да делују на том подручју.

⁶⁶ Младеновић 2003, 210.

⁶⁷ Шуица 2004, 112.

⁶⁸ Шуица 2006, 155–156; Пурковић, 1979, 14.

⁶⁹ Мадас–Гајић 1983, 234–237.

⁷⁰ Исто, 236.

⁷¹ Исто, 230, 239–240.

⁷² Мишић 1987, 87.

⁷³ Мадас–Гајић 1983, 236.

Црква св. Николе у Ражањској Браљини која се помиње у Раваничкој повељи

Групи угледних властелина кнеза Лазара по свој прилици треба придодати и Детоша. Подаци о њему потичу углавном са краја XIV века, када већ више није био у животу. Најпре се помиње 1392. у повељи краља Жигмунда, која нас обавештава да је његове некадашње поседе држао мачвански бан Никола Горјански Млађи. Тада је знаменити угарски великаш решио да их замени за одговарајућа добра у самој Угарској. Ти поседи који су наведени као „Dettosfelde“ (Детошева земља) лежали су јужно од реке Саве у на пограничном делу српске територије у суседству мачванског баната. У њихов састав између осталог улазило је три града.⁷⁴ Спорно је међутим да ли су „дисктрикти“ које се помињу у повељи, у ствари означавали старе српске жупе,⁷⁵ или пак потесе који су били међаши Детошевог властелинства.⁷⁶ Овом приликом је за нас значајније питање ко је био Детош, од обима и карактера његових поседа. Особа тог имена помиње се и у повељи Лазаревића из 1395/96. или 1400. манастиру Св. Пантелејмона. Тамо се наводи да је логотет Лука поменутом светогроском храму приложио Богродичину цркву у

⁷⁴ Arnold-Nagy-Véghely 1880, 428; Ђирковић 1994б, 63–64; Томовић 2009, 94, 96.

⁷⁵ Ђирковић 1994, 64–65.

⁷⁶ Томовић 2009, 96–97, 102–104.

Драгобиљи са свим оним што је „држала при Детошу“.⁷⁷ Поистовећујући овог Детоша са оним из угарске повеље Гордана Томовић је додала да је дар логотета Луке треба идентификовати са једнобродним храмом који је откривен у селу Дићи, јужно од Љига на реци Драгобиљ.⁷⁸ Саму цркву у Дићима подигао је челник Вукдраг, који је у њој и сахрањен 1327. године.⁷⁹ Сходно томе изнета је претпоставка да је након 1327. када се и Вукдрагова супруга замонашила, црква прешла у руке Детоша на основу сродничких веза или других заслуга.⁸⁰ Значило би то да је и он био веома угледног порекла. Веза између ова два властелина ипак није сасвим сигурна. Наиме, треба имати у виду да се Вукдраг, под претпоставком да је био челник краља Драгутина, замонашио након смрти свог господара под притиском краља Милутина, који је ушао у сукоб са Угрима.⁸¹ Тада је подручје на коме се налазила и сам црква могло бити додељено и некоме ко није био Вукдрагов рођак. Додајмо да су у наосу и припарати цркве нађени гробови више личности сахрањених током XIV века.⁸² Остаје нејасно у ком је периоду Детош деловао, пошто би се он, на основу постојећих података, могао само шире омеђети у време између 1327. и 1392. године. Надаље, поставља се питање како су његова добра прешла у руке Николе Горјанског, са једне, и логотета Луке, са друге стране. Угарски великаш их је, по Сими Ђирковићу, могао добити директно од кнеза Лазара, као свог таста.⁸³ То би опет даље значило да Детош не само да није имао деце, већ можда ни блиских рођака. Подсетимо се да је Душанов законик предвиђао наслеђе све до *трећег братучеда*, што означава осми степен сродства.⁸⁴ Самим тим не сме се искључити могућност његових сродничких односа са кнезом Лазаром или Николом Горјанским. Од самог кнеза или његовог сина је имања могао лично добити и логотет Лука. Наиме, повеља Лазаревића Св. Пантелејмону не помиње његово евентуално сродство са Детошем.⁸⁵ Коначно не сме се искључити могућност да је Детош изгубио поседе, услед издајства које је починио према кнезу. Вероватно да је и он некада, попут Николе Зојића, био потчињен великом жупану Николи Алтомановићу. Положај његовог властелинства у граничном подручју давао му је специфичну тежину. Прихватимо ли хипотезу да је био рођак челника Вукдрага и њега би требало

⁷⁷ Младеновић 2007, 296.

⁷⁸ Томовић 2009, 95.

⁷⁹ Жеж 1993, 88; Жеж 2001, 137, 139, сл. 3; Томовић, 95–96; Ђорђевић 1994, 182–183.

⁸⁰ Томовић 2009, 95–96.

⁸¹ Бабић 1994, 135.

⁸² Жеж 1993, 88–89; Жеж 2001, 138, 140; Бабић 1994, 135.

⁸³ Ђирковић, 1994, 66.

⁸⁴ Бубало 2010, 83, 164; Соловјев 1980, 207–208.

⁸⁵ Младеновић 2007, 296.

сврстати међу властелине, који су свој положај и моћ дуговали високом пореклу.

Неупоредиво мање података имамо о властели везаној за двор кнеза Лазара. Према истраживањима Милоша Благојевића, највише место у дворској хијерархији припадало је логотету. Свакако је то у вези са чињеницом да су они, сходно *Душановом закону*, имали извесне компетенције над црквеним пословима.⁸⁶ Поуздано се ништа не може рећи о логотету Новаку, који је само забележен у повељи кнеза Лазара из 1381. за манастир Лавру св. Атанасија.⁸⁷ Први на листи милосника у повељи коју је кнез Лазар издао Дубровчанима јануара 1387. био логотет Ненада.⁸⁸ Претпоставља се да је он истоветна личност са Ненадом сином казнаца Богдана, који је 1372. подигао град Копријан код Ниша.⁸⁹ Занимљиво је истаћи да је његов отац држао 1363. део једног села у брвеничкој жупи,⁹⁰ те податак из 1372. може указивати на пресељење породице у друго подручје. Изгледа да је Богдан био казнац нижег ранга, чије је деловање било везано за брвеничку жупу.⁹¹ Отуда би проистицало да је његов син остварио знатан напредак на друштвеној лествици. Прецизније се то не може утврдити услед недостатка вести о логотету Ненади.

Када је реч о звању протовестијара, њега такође срећемо у области кнеза Лазара. Знамо да је кнежев протовестијар 1377. био Грубац из Новог Брда, града који је био од изузетног значаја за финансије овог владара.⁹² Без успеха су остали покушаји да се одреди порекло Групца и самим тим допуни његова биографија.⁹³ Ништа се више не може рећи ни о челнику Мухи, кога срећмо само 1387. као милосника у повељи кнеза Лазара Дубровчанима.⁹⁴ Тешко је нешто више рећи о надлежностима жупана у овом периоду. Познат нам је само жупан Петар, властелин кнеза Лазара, за кога се претпоставља да је био обласни управник.⁹⁵

⁸⁶ Благојевић 2001², 179–185.

⁸⁷ Младеновић, 2003, 172.

⁸⁸ Стојановић 1929, 123.

⁸⁹ Томовић 1974, 78.

⁹⁰ Шуица 2003, 145; Шуица 2000, 89.

⁹¹ Благојевић 2001², 23.

⁹² Динић 1962, 45; Благојевић 2001², 191–192; Шуица 2000, 91–92.

⁹³ Благојевић 2001², 191, нап. 22.

⁹⁴ Стојановић 1929, 123.

⁹⁵ Стојановић 1929, 123; Давно је изречено мишљење да је реч о једном од синова кнеза Војислава Војиновића: Динић 1932, 10, нап. 25; Благојевић 2001², 267–268; М. Шуица 2000, 112–113. Поузданих доказа за такву хипотезу по нама ипак недостаје.

Питање проније у држави кнеза Лазара не можемо осветлити на прави начин услед недостатка извора. Из тог разлога не увиђамо да ли је дошло до њеног евентуалног ширења као, на пример, у Византији тог доба, услед све јачег турског притиска.⁹⁶ Само један помен из каснијег периода се односи на пронију у држави кнеза Лазара. Деспот Стефан је 1404/5. даровао монахињи Јевпраксији (удовици деспота Угљеше) село Јабучије у левачкој жупи, које је за време кнеза Лазара држао као пронију извесни Младен Псисин.⁹⁷ Поменути пронијар се не спомиње у другим изворима, а у самој повељи није наглашено ко је држао његов некадшњи посед пре него што је додељен деспотици Јевпраксији.⁹⁸ Пронијари су готово извесно били властелини, који нису имали угледних предака иза себе. Појачана турска опасност могла је довести до повећања њиховог броја и у области кнеза Лазара, о чему се за сада може само нагађати.

Наш покушај да осветлимо структуру властеског слоја у држави кнеза Лазара услед очуваности извора свакако онемогућава да се донесу сасвим поуздани и коначни закључци. Зато резултате до којих смо дошли износимо са дозом опреза. Чини се да су на врху хијерархијске лествице стајали властелини угледног порекла са којима је кнез Лазар настојао на различите начине да се повеже и тако учврсти своју моћ. Поједини од њих су располагали великим баштинама, те су након 1389. имали снаге и да угрозе централну власт Лазаревића. Вероватно није сасвим случајно, што најмање података имамо о дворским службеницима кнеза Лазара. Изгледа да бар један број њих није потицао из старих утицајних породица, те су свој успон градили на блиским везама са владарем. Својеврсна подвојенсот између старе и нове властеле посебно ће доћи до изражаја у доба кнеза и деспота Стефана Лазаревића. Тешком муком он ће успети да сузбије моћ крупне властеле и тиме знатно ојача централну власт⁹⁹.

⁹⁶ Острогорски 1951, 108–122; Bartusis 1992, 169.

⁹⁷ Веселиновић 2002, 135.

⁹⁸ Шуица 2000, 101.

⁹⁹ Filipović 1971, 329, 344.

ИЗВОРИ

- Arnold, Ipolyi – Nagy, Imre – Véghely Dezső (1880): *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius VII*. Budapest: A Magyar T. Academia Pártolása Mellett
- Бубало, Ђорђе (2010): *Душанов законик*, Београд: Завод за уџбенике – Службени гласник
- Веселиновић, Андрија (2002): Повеља деспота Стефана Лазаревића деспотици Евпраксији, *Стари српски архив*, 1, 131–142.
- Даничић, Ђура (1863): *Рјечник из књижевних старина српских I, А–К*. Београд: Државана штампарија
- Јагић, Ватрослав (пр.) (1875): Константин Филозоф и његов живот Стефана Лазаревића деспота српског. *Гласник Српског ученог друштва*, 42, 223–328.
- Јеж, Жељко (1993): Резултати археолошких ископавања средњовековне цркве у селу Дићи код Љига, *Гласник Друштва конзерватора Србије*, 17, 85–90.
- Lemerle, Paul, Dargon, Gilbert, Ćirković, Sima (1982) : *Actes de Saint- Pantélémon*, Paris: P. Lethielleux
- Lemerle, Paul – Guillou, André – Sovronos, Nicolas – Papchryssanthou, Denise – Ćirković, Sima (1982): *Actes de Lavra IV*, Paris: P. Lethielleux
- Михаљчић, Раде (1976): Прилог српском дипломатару. Даровнице властеоске породице Вукославић, *Историјски гласник*, 1–2, 99–105,
- Михаљчић, Раде (2005): Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару, *Стари српски архив*, 4, 151–160.
- Мишић, Синиша – Суботин Голубовић, Татјана (2003): *Светоарханђелска хрисовуља*. Београд: Историјски институт
- Младеновић, Александар (2003): *Повеље кнеза Лазара*. Београд: Чигоја штампа
- Младеновић, Александар (2007): *Повеље и писма деспота Стефана Лазаревића*. Београд: Чигоја штампа
- Новаковић, Стојан (1912): *Законски споменици српских држава средњег века*. Београд: СКА
- Орбин, Мавро (2006²): *Краљевство Словена*. Зрењанин: SEZAM BOOK
- Петковић, Владимир (1927): Два натписа из Дренице, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, VII, 224–225.
- Руварац, Иларион (1875): Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу. *Летопис Матице српске* 117, 108–121.
- Смирнов, Сергеј – Бошковић, Ђурђе (1933): Археолошке белешке из Метохије и Прокупља. *Старинар*, VIII–IX, 255–276.

- Срећковић, Панга (1885): „Чин братотворенију“. *Гласник Српског ученог друштва*, 63, 273–294.
- Стојановић, Љубомир (1902): *Стари српски записи и натписи I*. Београд: СКА
- Стојановић, Љубомир (1903): *Стари српски записи и натписи II*. Београд: СКА
- Стојановић, Љубомир (1929): *Старе српске повеље и писма I–1*. Београд – Сремски Карловци: СКА
- Стојановић, Љубомир (1927): *Стари српски родослови и летописи*. Сремски Карловци: СКА
- Томовић, Гордана, (1974): *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*. Београд: Историјски институт
- Ђоровић, Владмир (1929) : Силуан и Данило II, Српски писци XIV-XV века. *Глас Српске краљевске академије*, 136, 13–103.
- Шуица, Марко (2010): Писмо Дубровчана Николи Зојићу. *Стари српски архив*, 10, 123–128.
- Шуица, Марко (2004): Повеља кнеза Стефана Лазаревића којом се Хиландару прилаже црква Ваведења Богродичиног у Ибру. *Стари српски архив*, 3, 107–123.
- Шуица, Марко (2003) : Повеља цара Уроша о замени поседа између кнеза Војислава и челника Мусе. *Стари српски архив*, 2, 143 –166.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, Гордана (1994): Старе цркве у Ваљеву, у: Бранковић, Синиша (ур.) *Ваљево – постанак и успон градског средишта*; Ваљево: Народни музеј, 133–161.
- Бабић Ђорђевић, Гордана (1979): О портретима у Рамаћи и једном виду инвеституре владара, *Зборник за ликовне уметности Матице српске*, 15, 151–176.
- Bartusis, Mark (1992): *Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204 – 1453*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Благојевић, Милош (2001²): *Државна управа у српским средњовековним земљама*. Београд: Јавно предузеће Службени лист СРЈ
- Благојевић, Милош (2004): Јединство и подвојеност српских земаља пре Косовске битке, у: исти, *Немањићи и Лазаревићи. Српска средњовековна државност*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 277–301.
- Благојевић, Милош (1987): Крајишта средњовековне Србије од 1371. до 1459. године. *Историјски гласник*, 1–2, 29–42.

- Благојевић, Милош (1972) : Манастирски поседи крушевачког краја, у: Стошић, Адам (ур.) *Крушевац кроз векове*, Крушевац, Наордни музеј, 25–48.
- Благојевић, Милош (1991): Српско краљевство и „државе“ у делу Данила II, у: Ђурић, Војислав (ур.) *Архиепископ Данило II и његово доба*, Научни скупови САНУ, Београд, 139–155.
- Божић, Иван (1979): Паштровићи, у: исти, *Немирно Поморје XV века*, Београд: СКЗ, 105–149.
- Грујић, Радослав (1932): Који је српски деспот умро као великосхимник Јован Каливит?. *Гласник Скопског научног друштва*, XI, 233–237.
- Динић, Михаило (1962): *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни II*. Београд: Научно дело
- Динић, Михаило (1978): Област Бранковића, у: исти, *Српске земље у средњем веку*, Београд: СКЗ, 148–178.
- Динић, Михаило (1932): *О Николи Алтомановићу*. Београд: СКА
- Ђорђевић, Иван (1994): *Зидно сликарство српске властеле у доба Немањића*. Београд : Просвета
- Иванишевић, Вујадин (2001): *Новчарство средњовековне Србије*. Београд: Стубови културе
- Јеж, Жељко (2001): Некропола Дићи, прилог познавању средњовековних надгробних споменика. *Саопштења*, XXXII–XXXIII, 135–147.
- Јиречек, Константин (1952а): *Историја Срба I*, Београд: Научна књига
- Јиречек, Константин (1952б): *Историја Срба II*, Београд: Научна књига
- Кнежевић, Бранка (1968): Црква у селу Рамаћи. Зборник за ликовне уметности Матице српске, 4, 121–166.
- Кнежевић, Бранка (2001): Рудничка Сребрница са црквом Светог Николе. *Саопштења*, XXXII–XXXIII, 27–48
- Мадас, Димитрије – Гајић, Александар (1983): Надгробне плоче и гробови ктитора цркве Богородице Пречисте у комплексу Ждрела у Горњачкој клисури, *Саопштења*, XV, 221– 242.
- Милојевић, Србобран (1987): Мусићи. Просопографско истраживање једне српске средњовековне породице. *Историјски часопис*, XXXIII, 5–34.
- Михаиловић, Драга (1956): Црква у Рамаћи – нови споменик сликарства Моравске школе (прелиминарни извештај), *Саопштења*, I, 147–155.
- Михаљчић, Раде (2001): Где се налазио град Петрус?, у: исти, *Српска прошлост и народно сећање*, Београд: Knowledge, 214–218.
- Михаљчић, Раде (1975): *Крај српског царства*. Београд: СКЗ
- Михаљчић, Раде (1989²): *Лазар Хребељановић. Историја, култ, предање*. Београд: БИГЗ

- Мишић, Синиша (1987): Поход султана Мусе на Деспотовину 1413. године и источна српско – турска граница. *Историјски гласник*, 1–2, 75–88.
- Острогорски, Георгије (1951): *Пронија. Прилог историји феудализма у Византији и јужнословенским земљама*, Београд: Научна књига
- Петковић, Владимир (1951): Ко је био оснивач манастира Дренче?. *Старинар* II, 57–58.
- Попов, Чедомир (ур.) (2007): *Српски биографски речник* 3. Нови Сад: Матица српска
- Попов, Чедомир (ур.) (2009): *Српски биографски речник* 4. Нови Сад: Матица српска
- Пурковић, Миодраг (1978): *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве
- Пурковић, Миодраг (1976): *Српски патријарси средњег века*. Диселдорф: Српска православна епархија западноевропска
- Ракић, Зоран (2007): *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, Београд
- Rapp, Claudia (1997): Ritual Brotherhood in Byzantium, *Traditio*, 52, 285–326.
- Соловјев, Александар (1980): *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354*. Београд: САНУ
- Соловјев, Александар (1929): Једно суђење из доба кнеза Лазара, *Архив за правне и друштвене науке*, XXXV–3, 188–197.
- Стародубцев, Татјана (2011) : О времену живописања цркве у Рамаћи, у: Спремић, Момчило (ур.) *Пад Српске деспотовине 1459. године*, Научни скупови САНУ, Београд, 147–168.
- Суботић Гојко – Кисас, Ставрос (1979): Надгробни натпис сестре деспота Јована Угљеше на Меникејској Гори, *Зборник радова Византолошког института*, 16, 161–181.
- Томовић, Гордана (2009): Посед српског властелина Детоша у XIV веку, *Историјски часопис*, LVIII, 93–108.
- Ђирковић, Сима (ур.) (1981): *Историја српског народа* I. Београд: СКЗ
- Ђирковић, Сима (2006²): *Коментари и извори Маџра Орбина*. Београд: SEZAM BOOK, 297–519.
- Ђирковић, Сима – Михаљчић, Раде (ур.) (1999): *Лексикон српског средњег века*. Београд: Knowledge
- Ђирковић, Сима (1994a): Почети социјалне хијерархије у Срба. *Годишњак за друштвену историју*, 3, 223–235.
- Ђирковић, Сима (1994b): „Црна Гора“ и проблем српско-угарског граничног подручја, у: Бранковић, Синиша (ур.) *Ваљево постанак и успон градског средишта*; Ваљево: Народни музеј, 59–77.

- Ферјанчић, Божидар (1960): *Деспоти у Византији и јужнословенским земљама*. Београд: Научно дело
- Filipović, Nedim (1971): *Princ Musa i šejh Bedreddin*. Sarajevo: Svjetlost
- Шуица, Марко (2011): Дубровачка писма: огледало друштвено-политичких промена у српским земљама (1389-1402). *Годишњак за друштвену историју*, 2, 29–49.
- Шуица Марко (1997): Завера властеле против кнеза Стефана Лазаревића 1398. године. *Историјски гласник*, 1–2, 7–24.
- Шуица, Марко (2000): *Немирно доба српског средњег века. Властела српских обласних господара*. Београд: Јавно предузеће Службени лист СРЈ
- Шуица, Марко (2006): *Српске земље између Турске и Угарске: од Косовске до Ангорске битке*. Београд: Необјављена докторска дисертација

Miloš Ivanović

THE STRUCTURE OF NOBILITY IN THE STATE OF PRINCE LAZAR

Research of the structure of the noble class in the state of Prince Lazar was an unrewarding task for us, due to the scarcity of the sources at our disposal. Hence, all results in the field are presented cautiously, without desire to proclaim them final. Our primary objective was to determine the origin of the nobility in the prince's domains. For a number of prominent noblemen we have either reliable data, or at least well-founded indications that their status and power was due to their distinguished ancestors. For Nikola Zojić and Novak Belockrkić, the fact that they are recorded with family names is the indicator by itself. Dorotheus, founder of Drenča monastery, might have had a title of despot in his secular life. Prince's nephew Ivaniš was the grandson of the namesake despot. Father of Črep Vukoslavić received wasteland of Petrus from the emperor Stephen Dušan, while Obrad Dragoslalić gave the possessions held by his grandfather to his foundation. A certain exception is the case of Musa, the prince's brother-in-law, whose origin remain mysterious to us, but still, he can hardly be regarded as an upstart. Insufficiently well-known are the personalities of Uglješa Desislalić and Detoš, whose possessions were situated in the borderlands of prince Lazar's state. Given that they endowed the temples previously built, it is possible that they inherited influence from their parents. Much less information is available with respect to nobility tied to prince Lazar by their service. Among them, only *logothete* Nenada, as far as it is known, was of a very reputable origin. That's why we put forward the assumption that their rise was a consequence of their close ties with the ruler, as their ancestors did not stand high in the hierarchy. The least known to us is the lower class of prince's nobility, small landowners and *pronoias*, in whose ranks were accepted even those with a modest background. One might expect that due to the Ottoman threat at the time, the number of *pronoias* increased, but this is only a speculation. Eventually, prince Lazar's son, despot Stephen, managed to break the power of the old prominent nobility, while at the same time he elevated to the higher status the people of lower origin.

Keywords: nobility, Prince Lazar, patrimony, founder, origin, relative, court